

مریم احمدی شیروان | در آستانه سالگرد قیام تاریخی مردم تبریز در ۲۹ بهمن ۱۳۵۶، هزاران نفر از اقشار مختلف مردم استان آذربایجان شرقی روز گذشته با حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای دیدار کردند. در این دیدار که در حسینیه امام خمینی (ره) برگزار شد، کتیبه‌ای مزین به بخشی از آیه ۱۹۴ سوره بقره، توجہات را به خود جلب کرد: «فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ» (پس هر کس به شما تجاوز کرد، شما هم به همان اندازه که بر شما تعدی کرده، بر او تعدی کنید). این آیه که اصل مقابله به مثل عادلانه را تبیین می‌کند، به‌طور عمیقی با روح حماسی قیام تبریز گره خورده است؛ قیامی که پاسخی کوبنده به تعدی رژیم پهلوی به مقدسات و ارزش‌های ملت بود.

در ادامه، بیانات فقیه عالی‌قدر، آیت‌الله محسن فقیهی درباره این آیه را می‌خوانید. تفسیری که نشان می‌دهد چگونه مقابله به مثل، نه تنها حق دفاع، بلکه شرط حفظ اقتدار و جلوگیری از تکرار تجاوز دشمن است.

■ دفاع از کبان، مقدم بر حرمت ماه

در آیه ۱۹۴ سوره بقره می‌خوانیم «الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ». خداوند متعال می‌فرماید: ماه حرام، در برابر ماه حرام! (اگر دشمنان، احترام آن را شکستند و در آن با شما جنگیدند، شما نیز حق دارید مقابله به مثل کنید) و تمام حرام‌ها قابل قصاص است و به‌طورکلی هر کس به شما تجاوز کرد، همانند آن بر او تعدی کنید. از خدا بپرهیزید و زیاده‌روی نکنید و بدانید خدا با پرهیزکاران است.

در این آیه به جنگ در ماه حرام اشاره شده است. «الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ». در زمان جاهلیت، چهار ماه قمری جنگ‌کردن ممنوع بود؛ ذی‌القعدة، ذی‌الحجه، محرم و رجب. پس از بعثت، شارع مقدس، این فرهنگ

گفت‌وگو

ریحانه عامل نیک | ماه مبارک رمضان فرصتی بی‌بدیل برای رشد معنوی و تقویت پیوندهای ایمانی، خانوادگی و اجتماعی است. در این ماه شریف، هر سال زمینه‌ای مهیا می‌شود تا روح بندگی، صبر و مهربانی در دل و جان اعضای خانواده، به‌ویژه کودکان و نوجوانان تقویت شود. والدین می‌توانند با ایجاد فضای معنوی و صمیمی، زمینه ورود شاداب و تثبیت یاد خدا را برای نسل جوان فراهم کنند تا فرزندانشان نه با ذهنیت اجبار و اکراه، بلکه با طعم شیرین انتظار و اشتیاق به استقبال این ماه بروند.

در این راستا با حجت‌الاسلام والمسلمین محمدباقر مشکاتی، کارشناس خانواده دینی برای کسب رهنمودها و راهکارهایی که می‌تواند والدین را در این مسیر یاری کند به گفت‌وگو پرداخته‌ایم.

■ آماده‌سازی ذهنی و عاطفی با قصه و گفت‌وگو

آغاز ماه رمضان می‌تواند با گفت‌وگوهای ساده خانوادگی همراه باشد؛ شرح قصه‌هایی از روزه‌داری نوجوانی امام حسن(ع) و امام حسین(ع) در کنار والدین بزرگوارشان، بیان خاطرات شیرین روزه‌داری خودشان در گذشته و تبیین فضیلت این ماه با آیاتی مانند «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ...» ماه رمضان، ماهی است که قرآن در آن فرو فرستاده شد...» (بقره:۱۸۵) در این راستا مؤثر است و توضیح اینکه خداوند چه مهر‌بانه روزه را برای رشد و تقوا واجب کرده است.

■ ایجاد اشتیاق با آماده‌سازی محیط و اعمال کوچک دسته‌جمعی

در فضای خانه با تزئین ساده (مثلاً نصب حدیث یا جدول برنامه‌های معنوی کودک) یا تقسیم نقش‌های خانوادگی (جمع‌خوانی دعا، خواندن قصه‌های انبیا، تعیین مسئول اذان‌گویی و کمک به سفره افطار) حس ارزشمندی و مشارکت را برای فرزند ایجاد کنید. این تجربه، هم فضای خانه را متفاوت و جذاب کرده و هم نوجوان احساس تعلق

نگاهی به آیه منقوش بر کتیبه نصب شده در دیدار اخیر رهبر معظم انقلاب

مقابله به مثل عادلانه؛ راهبرد قرآنی اقتدار

کرد، از خود دفاع کنید و با آن‌ها بجنگید و اگر دشمن نیز احترام این ماه‌ها را نگه داشت، شما نیز جنگ نکنید. این ماه‌ها احترام دارند اما احترام خون مسلمان اهمیت بالاتری دارد. اسلام بن‌بست ندارد که دشمن خیال کند در ماه حرام می‌تواند به مسلمانان حمله کند و آن‌ها کاری نکنند. ما در ماه حرام نباید در ابتدا

متعرض آن‌ها شویم، اما اگر تجاوز کردند باید در برابر آن‌ها محکم بایستیم. گفته شده این فرهنگ از زمان حضرت ابراهیم(ع) وجود داشته و ذی‌القعدة از قعود به معنای نشستن و جنگ‌نکردن آمده است. احترام باید محفوظ باشد اما تا جایی است که طرف مقابل نیز احترام را نگه دارد.

hamenei.ir

■ عدالت، شرط نصرت الهی در نبرد

«وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ» در ادامه این آیه «حرمت» جمع حرمت به معنای «ما یجب احترامه» است. هنگامی که گفته می‌شود فلان چیز حرمت دارد، یعنی رعایت احترام آن لازم است. اگر طرف مقابل احترام می‌گذارد، شما نیز احترام بگذارید، اما اگر احترام نگه نداشت، احترامی ندارد. مانند این است که گفته می‌شود «إذا رأیتُم المتکبرین فتکبروا علیهم» (احادیث نبوی در متون کهن فارسی، زاد هوش، محمدرضا، ج۱، ص۳۲۱) اگر متکبر را دیدی تو نیز تکبر کن تا متوجه اشتباه خود شود. باید دربرابر خلاف ایستاد و قصاص کرد اما نباید تجاوز و بی‌عدالتی کرد. در جنگ باید دشمن را کشت اما مثله‌کردن، شکنجه، تخریب خانه‌ها، قطع درختان، بستن آب و... حرام است. قانون حقوق بشری اسلام این است که در جنگ باید عدالت رعایت شود و ظلمی نشود. ممکن است گفته شود اگر ما عدالت را رعایت کنیم، پیروز نمی‌شویم. مثلاً آب را مسموم کنیم، پیروز می‌شویم اما اگر آب، سالم بماند، ممکن است پیروز نشویم. خداوند در برابر این دیدگاه می‌فرماید «وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ». کمک‌کردن خداوند به مسلمانان، مشروط به رعایت تقوا و عدالت است. قانون اسلام به‌گونه‌ای است که جلو جرئت کافران را می‌گیرد و محکم مقابله می‌کند. باید به‌گونه‌ای رفتار کرد که کافران بترسند و تجاوز نکنند و مسلمانان مأیوس نشوند.

■ مرز میان تجاوز ابتدایی و مقابله

خداوند در قرآن کریم، آیه ۱۹۰ سوره بقره می‌فرماید «وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا یُحِبُّ الْمُعْتَدِینَ». اما در آیه ۱۹۴ می‌فرماید «فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ». آیا تعدی و تجاوز، مبغوض خداوند است یا محبوب او؟ تجاوز و تعدی ابتدایی کار درستی نیست اما اگر در برابر تجاوز باشد، مقابله‌به‌مثل، گاهی واجب است. خداوند به ما توفیق دهد بتوانیم به احکام اسلام به‌درستی عمل کنیم. ما در کارهایمان، گاهی دچار افراط یا تفریط می‌شویم که اشتباه است؛ باید عدالت را در همه امور رعایت کنیم.

راهکارهایی عملی به منظور آمادگی ورود به ماه مبارک رمضان برای کودکان و نوجوانان

رمضانی با شور و نشاط برای فرزندان

■ تشویق عملی و بازی و تجربه‌کردن روزه کوچک

برای ایجاد انگیزه، از کارت تشویق، خاطره‌نویسی رمضانی یا هدیه‌های معنوی (مانند یک تسبیح کوچک، کتاب داستان پیامبران یا جایزه دعاخوانی) استفاده شود. این روش به‌تدریج اشتیاق و انس خانوادگی با معنویت را تقویت می‌کند.

■ تقویت انس با سفره افطار و سحر

در برنامه سحر و افطار، کودکان می‌توانند در چیدن سفره، گفتن اذان، پخش دعا یا حتی پخت ساده نان سنتی، مشارکت جدی بیابند. این تجربه‌ها خاطره‌ساز هستند.

ماه رمضان، دانشگاه بزرگ تربیت معنوی خانواده است. والدین با تدبیر، محبت و همراهی زمینه‌ای می‌سازند که فرزندان روزه را نه با اجبار، بلکه با شوق و احساس هویت دینی تجربه کنند. انتقال این حلاوت، بیشتر از هرچیز در الگو بودن والدین، مشارکت کودک در کارهای جمعی، آموزش قدم به قدم و پاسخ شکیبا به پرسش‌هاست. با این رویکرد، هر خانه می‌تواند پناهگاه رشد معنوی و شکوفایی نسل آینده باشد؛ نسلی که رمضان را نه یک «نپاید»، که «فرصت طلایی رشد و معنویت» می‌بیند.

■ کلید طلایی حضور خانوادگی و مشارکت

اجرای راهکارهایی چون نماز دسته‌جمعی، مشارکت در افطار، جمع‌خوانی قرآن، حضور خانوادگی و فعال در مسجد، خاطره‌نویسی،

چند راهکار عملی شوق‌انگیز

این رهنمودها و ایده‌های کاربردی با محور مشارکت خانوادگی، جذابیت برای نوجوانان و تأکید بر تجربه عملی و خاطره‌سازی طراحی شده‌اند که والدین عزیز به فراخور تشخیص خود می‌توانند از آن‌ها در خانه بهره بگیرند.

بازی‌های معنوی مخصوص رمضان

بازی «حدس نیت خوب»: هرکسی سعی می‌کنداز رفتار یا جملات دیگران، نیت خویشان را حدس بزند وازوتشکرکند. بازی نقش‌آفرینی: یکی نقش کودک در زمان رسول خدا(ص) را بازی می‌کند و والدین به‌سبک و ادبیات آن‌زمان با اوصحبت یا پرسش می‌کنند(مثلاًچرا روزه می‌گیری؟ دوست داری سحری بیدار شوی یا نه؟).

الهام از قصه‌های انقلاب

در کنار قصه‌های قرآنی، خاطرات شهدای نوجوان (شهید فهمیده، شهید بهنام محمدی و دیگر الگوها) بیان و ارتباط آن با صبر و معنویت رمضان برای کودک روشن شود. نوجوانان می‌توانند نقش این شهدا را نوجوانان صدر اسلام را بازی کنند تا حس الگوپذیری فعال در آن‌ها تقویت شود.

همخوانی و تفسیر یک آیه

هر روز یک آیه درباره روزه، صبر، مهربانی یا شکرگزاری و مسئولیت‌پذیری و... انتخاب شود. پس از خواندن، درباره معنی آن با زبان ساده صحبت و یک برداشت نمونه‌هر عضو، به‌خصوص نوجوان بیان شود. این فعالیت می‌تواند به مسابقه یا سرگرمی تبدیل شود؛ مثلاًهر کس بتواند آیه را به یک داستان یا مثال روزانه ربط دهد.

چالش مهربانی؛ هر روز یک کار خیر

یک «تابلو مهربانی» یا جدولی در خانه نصب کنید و هر روز یک رفتار نیک مثل عیادت از فامیل سالمند، خرید برای نیازمند، تقسیم افطار با همسایه یا گفتن جمله محبت‌آمیز به اعضای خانواده را به نوبت انجام دهید. این تمرین، هم حس مسئولیت و هم معنویت اجتماعی را رشد می‌دهد.

دفترچه خاطرات رمضانی

خانواده‌ها می‌توانند از ابتدای ماه رمضان برای هر عضو (به‌ویژه کودک و نوجوان) دفترچه‌ای تهیه کنند و هر شب، اتفاق یا احساس خود را درباره روزه‌داری، کارهای خوب، کمک به دیگران یا حتی سؤالات و شبهاتشان بنویسند. والدین با خواندن خاطرات و گفت‌وگو درباره آن، احساس ارزشمندی را تقویت می‌کنند.

افطار مشترک با خانواده‌های دیگر

هر روز یکی از اعضا یک دعای کوتاه یا بخش‌هایی از دعای رمضان را قرائت کنند؛ والدین معنای دعا را توضیح دهند. بعضی شب‌ها یک برنامه‌ویدئویی یا حضوری کوتاه مثل افطری فراهم کنید تا نوجوانان با هم ارتباط گرفته‌و شور و شوق جمعی را تجربه‌کنند.

جدول برنامه معنوی کودک و نوجوان

یک جدول یا پوستر برنامه معنوی برای هر عضو خانواده تهیه شود؛ شامل زمان قرآن‌خوانی، زمان بازی و نشاط، زمان کمک به دیگران، زمان استراحت، کار مفید خانوادگی و...؛ این جدول باید منعطف و براساس سن کودک باشد.

پرسش و پاسخ آزاد و بدون قضاوت

شب‌ها یا در زمان استراحت، فرصتی ایجاد شود تا نوجوان هر سؤال یا شکی که درباره فلسفه روزه، جزئیات احکام یا حتی احساس سختی خودش دارد، مطرح کند. خانواده با حوصله و محبت پاسخ دهد یا همراه فرزند به دنبال پاسخ برود.

مشوق‌های خاص رمضان

در پایان هفته، براساس میزان همکاری، صبر یا یادگیری مفاهیم رمضانی، یک «نشان افتخار رمضان» (مثلاً مدال یا کارت ستاره) به فرزندان بدهید. این جوایز معنوی پیش از هدیه مادی، اثر عمیق‌تری بر انگیزه معنوی کودک و نوجوان دارد.

اهداف کوچک و قابل دسترس

اهداف معنوی و ساده برای نوجوان تعیین کنید: مثلاًسه‌روز کمک در هدیه‌افطار به نیازمند، پنج بار کمک به مادر یا پدر در سفره افطار، یادگیری یک سوره جدید یا شرکت در نماز جماعت خانوادگی یا حضور در مسجد محل.